

Muammer İPEK (*)

ARAP DİLİNİN KUR'ÂN VE DİN BİLİMLERİ EĞİTİM-ÖĞRETİMİNDEKİ ROLÜ

öz

Bu araştırma, din/îlâhiyat bilimlerinin tahsilinde temel faktörlerden biri olan Arapça'nın İlâhiyat Fakülteleri hazırlık sınıflarında eğitim-öğretim metod ve ders müfredatının aksayan yönlerini tespit edip çözüm önerileri sunmayı amaçlamaktadır.

Bu anlamda araştırmamızın konusunu yansıtacak şekilde öğrencilere, hem İmam-Hatip Liseleri, hem de Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesin-deki mevcut sorunları irdeleyen muhtelif sorular yöneltilmiş ve objektif cevaplar alınmıştır. Söz konusu sorular, araştırmamızın içeriğinde görüldüğü gibi, İmam-Hatip liselerinde ve İlâhiyat Fakültesinde Arapça'nın din eğitim ve öğretimindeki yeri ve önemi ile alakalı olup, araştırmamızın ana eksenini oluşturmaktadır. Bu çalışma, A.Ü. İlâhiyat Fakültesinde, *îlâhiyat ve Din bilimleri*, İmam-Hatip liselerinde de Meslek derslerinin eğitim-öğretiminde temel yapı taşı olan Arapça'nın ehemmiyetini ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.

anahtar kelimeler

Arapça hazırlık sınıfı, Din Bilimleri, İslamî Eğitim-Öğretim, Kur'an, Hadis.

abstract

The Role of Arabic Language in the Education of Qur'an and Religious Sciences

This survey aims to identify the shortcomings of teaching methods and curriculum of Arabic language, which is one of the major factors in the education of religious/theological sciences, in the preparatory classes of Divinity Faculties and to offer solutions to them. In this sense, various questions, in the manner that they will reflect the topic of our survey, have been asked to the students, which research the problems both in Imam-Hatip high schools and the Faculties of Divinity, and the objective answers have been received. These questions, as has been seen in the contents of the survey, are related to the place and importance of Arabic in the religious education in the Imam-Hatip high schools and the Faculties of Divinity and they constitute the main axis of our survey. This study is important in the sense that it shows the significance of Arabic which is the basis for the teaching and education of Theological and Religious Sciences in the Faculties of Divinity and for the teaching of vocational courses in Imam-Hatip high schools

key words

Arabic preparatory class, Religious Sciences, Islamic Education, Quran, Hadith.

GİRİŞ

A. PROBLEM

Günümüzde Arapça, hem din kitabımız Kur'an'ın, hem de İslamî kaynak kitapların dili olması nedeniyle, eğitim öğretimdeki önemi ortaya çıkmakta ve olmazsa olmaz bir zorunluluk arz etmektedir. Aynı zamanda Arapça, küçülen dünyada diğer yabancı diller arasında 6. sırada yer almakta ve 246 milyon¹ insan tarafından konuşulmakta olup, her geçen gün önem kazanmaktadır. Onun öneminin artmasında İslâm dininin etkisi büyüktür. Müslümanlar, Kur'an ve Sünnet'in dili olması hasebiyle Arapça'ya özel önem vermektedirler. Zira Arapça, İslam dininin ve kültürünün olmazsa olmazlarından sayılmaktadır.

Araştırmamızın problemi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hazırlık sınıfı öğrencilerinin İ.H. Liselerinde almış oldukları meslekî veya dinî eğitim seviyelerinin irdelenmesi, bununla birlikte İ.H.L. Meslek dersleri öğretmenlerinin Arapça bilgi seviyelerinin irdelenmesi, diğer taraftan hal-i hazır öğrenim gördükleri hazırlık sınıfı Arapça hocalarının bilgi düzeyleri, tutum ve davranışları, ders müfredat programları, eğitim-öğretim düzeyi ve işleyişi üzerine odaklanacaktır. Zira bahis konusu ettiğimiz bu noktalar, dinî eğitim-öğretimin verimliliğini etkileyen faktörlerdendir. Bundan hare-kele başarılı eğitim-öğretim, özellikle de

A. Ü. İlahiyat Fakültesi bazında din eğitim ve öğretiminin sağlıklı sürdürülebilmesi için öğrenciler nezdinde ne gibi aksaklıkların yaşandığının tespiti ve ileriye dönük çözüm yollarının bulunabilmesi amacıyla bu anlamda muhtelif sorular yöneltilerek araştırma anketi hazırlanmıştır.

B. YÖNTEM

A.Ü. İlahiyat Fakültesi “Arapça Hazırlık” sınıflarına yönelik araştırmamız, 135 öğrenciye anket formu bizzat kendilerine verilmek suretiyle gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda hiç kimsenin etki altına alınması veya yönlendirilmesi söz konusu olmamıştır. Tamamen serbest, objektif ve sakın bir ortamda gerçekleştirilmesine özen gösterilmiş, verilerin toplanması da, bilimsel, akademik usûl ve kuralara uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR VE YORUMLARI

1. Cinsiyetiniz nedir?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Kız	97	71,9	71,9	71,9
	Erkek	38	28,1	28,1	100,0
	Toplam	135	100,0	100,0	

Bu araştırma anket çalışması, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi hazırlık sınıflarının örneklem olarak seçilmesiyle gerçekleştirilmiştir. İncelemelerimizde frekans olarak belirttiğimiz değerler bize soruları cevaplayan öğrenci sayılarını vermektedir. Nitekim bu da %71,9 oranla 97 kız, % 28,1 oranla 38 erkek öğrenci olmak üzere toplam 135 kişi olduğunu göstermektedir.

Tablodaki veriler çerçevesinde verdiğimiz öğrenci sayı ve yüzdeleri, A.Ü. İlahiyat fakültesi Hazırlık sınıfları bazındadır. Hattâ hazırlık sınıflarının mevcudu yaklaşık 300 civarında olduğu halde biz bu araştırma anketimizi 135 öğrenci üzerinde gerçekleştirdik. İlahiyat Fakültesi/Fa-kül-telerinin kız öğrenci sayılarının artışına ilişkin iddiamızı; yine bu anlamda A.Ü. İlahiyat Fakültesi arşivinden temin ettiğimiz, 1999-2015 yılları arası eğitim-öğretim gören öğrencilerin “*Mevcut Öğrenci Durum Raporu*” yeterince te'yid edecektir.² Söz konusu rapor şöyledir:

A.Ü.İ.F YILLARA GÖRE “MEVCUT ÖĞRENCİ DURUM RAPORU”

YILLAR	TÜRK KIZ	TÜRK ERKEK	YABANCI KIZ	YABANCI ERKEK	TOPLAM
1999-2000	370	484	8	35	897
2000-2001	439	444	4	27	914
2001-2002	498	404	3	26	931
2002-2003	517	348	3	19	887
2003-2004	532	271	3	28	834
2004-2005	533	238	3	34	808
2005-2006	495	252	5	32	784
2006-2007	456	208	9	39	712
2007-2008	451	218	24	53	747
2008-2009	527	261	34	71	893
2009-2010	594	334	61	83	1072
2010-2011	740	434	88	89	1351
2011-2012	905	453	106	122	1586
2014-2015	1405	668	-	-	2073

Çizelgede de görüldüğü gibi, yıldan yıla erkek öğrenci sayısı kız öğrencileri sayısı karşısında hissedilir derecede düşme eğilimi göstermektedir.³

İlahiyat fakültelerinden mezun olan kızlar, önceden ya Kur’ân kursu öğretmeni oluyor, ya Diyanet İşleri Başkanlığının birimlerinde çalışıyor ya da vaize’lik yapabiliyordu. Bunlara bir de öğretmen olma olanağı eklendi. Öğrenciler tezsiz yüksek lisans yapmak veya formasyon eğitimi almak koşuluyla “*Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi*” öğretmeni olabiliyor. Böylece bu fırsattan yararlanmak isteyen kız öğrenciler de İlahiyat fakültelerini tercih ediyor.⁴

Kız öğrencilerin sayısındaki yüksek artış diğer İlahiyat Fakültelerinde⁵ olduğu gibi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hazırlık sınıflarında da oldu. Son yıllarda kız öğrencilerin İlahiyat fakültelerine yönelmelerinde, gerek ders programı, gerekse (Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü, Yaygın Din Öğretimi Bölümü, İlahiyat Bölümü vs.) programların öğretmen yetiştirmesinin etkisi oldu.

Bu şekilde kız öğrencilerin İlahiyat fakültelerini tercih etmelerinde Türkiye’nin kültürel yapısında, yüksek tahsil yapmaya verilen önem etkili olmaktadır. Yüksek tahsilin zorlukları ve istihdam alanlarının kısıtlı oluşu dikkate alındığında kızların İlahiyat ve din eğitimine meyletmelerindeki sebep ve hikmet daha iyi anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki tablodan ve “*Mevcut Öğrenci Durum Raporu*”ndan anlaşıldığı gibi, Kız öğrencilerin sayısının erkek öğrencilerin sayısı karşısında hızlı bir yükseliş ve artış trendi göstermesi, erkek öğrencilerin İlahiyat tahsiline çok az rağbet etmeleri, İlahiyat tahsilinin toplumsal ihtiyaçların dinî cihetini karşılamakta yetersiz kalacağı anlamına gelebilir. Yani, yakın gelecekte Türkiye’de din ve diyanet camiasında din görevlisi sıkıntıları baş gösterecek, din görevlerinde aksamalar meydana gelecek, özellikle de imamlık, müez-zinlik, Kayyumluk, Kur’ân Kursu öğretmenliği, vaizlik ve müftülük vs. kadrolarında tıkanmalar yaşanabilecektir.

Yine söz konusu durum, kanaatimizce yakın gelecekte “*din görevlisi*” meslek grubu için bir tahvil yaşanacağı ve yukarıdaki verilerin işaret ettiği gibi %71 oranında bayan çoğunluklu dinî meslek grubuna dönüşeceğinin göstergesidir.

2. İlahiyat Fakültesine kayıta kimin etkisi oldu?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Öğretmenimin	10	7,4	7,5	7,5
	Ailemin	19	14,1	14,2	21,6
	Kendi tercihim	105	77,8	78,4	100,0
	Toplam	134	99,3	100,0	
Kayıp	,00	1	,7		
Toplam		135	100,0		

“*İlahiyat Fakültesine kayıta kimin etkisi oldu?*” sorusuna deneklerden; % 77,8 oranla 105 öğrenci İlahiyat fakültesine “*Kendi tercihim*”; % 7,4 oranla 10 öğrenci “*Öğretmenimin*”; % 77,8 oranla 19 öğrenci “*Ailemin*” seçeneklerini işaretlemişlerdir.

Tablodaki veriler, Lise mezunu 135 gençten 105 kişinin, yakın ve uzak çevresinin etkisinde kalmaksızın kendi tercihleriyle A.Ü.İlahiyat Fakültesine kayıt yaptırdıklarını belirtmeleri; İmam-Hatip tahsilinden sonra başka branşlara geçmeyi düşünmeyip onun bir üst kurumu olan İlahiyatta lisans tahsiline devam etmek suretiyle akademik kariyer sahibi olmak için bu sahada ilerlemeyi hedeflediklerini göstermektedir.

3. Sizce din bilimlerinin tahsil edilmesinde Arap diline ihtiyaç var mıdır?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Hem de çok	107	79,3	79,9	79,9
	Az	17	12,6	12,7	92,5
	Fikrim yok	10	7,4	7,5	100,0
	Toplam	134	99,3	100,0	
Kayıp	,00	1	,7		
Toplam		135	100,0		

Tablodaki verilere göre; denek öğrencilerden %79,3 oranla 107 kişi din bilimlerinin tahsil edilmesinde Arap diline “çok” ihtiyaç olduğunu, %12,6 oranla 17 kişi “az” oranda ihtiyaç olduğunu söylemiştir.

Tablodaki bulgulara göre, 135 kişiden 107’sinin din bilimlerinin tahsil edilmesinde Arap diline ihtiyaç olduğunu ifade etmesi, öğrencilerin ezici çoğunluğu tarafından Arap diline gerekli ilginin verilmesi gereğinin ve dinî eğitimin olmazsa olmazlarından biri olduğunun farkına vardıklarını göstermektedir.

4. Dinimizin ve özellikle Kur’an’ın anlaşılmasında Arap dilinin yeri ve rolü ne derecededir?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Büyük	122	90,4	91,7	91,7
	Orta	11	8,1	8,3	100,0
	Toplam	133	98,5	100,0	
Kayıp	,00	2	1,5		
Toplam		135	100,0		

“Dinimizin ve özellikle Kur’an’ın anlaşılmasında Arap dilinin yeri ve rolü” sorusuna %90,4 oranla 122 kişi “büyük”, % 8,1 oranla 11 kişi “orta” olduğunu söylemiştir.

Bilindiği gibi Arapça, İslam Dininin temel kaynakları olan Kur’an ve Sünnet’i doğru anlayabilmek için anahtar bir dildir. Tefsir, Akaid, Fıkıh, Ahlak, Tasavvuf, İslam Tarihi vs. gibi temel disiplinlerin Arapça olması dolayısıyla Arap dilinin önemi ve yeri ortadadır. Böyle olunca, her İlâhiyat mensubunun kaynak eserlerden istifade edebilecek seviyede Arap dilini öğrenmesi zaruret arz etmektedir.

Yüce Allah, sözlerin en güzeli olan Kur'ân'ı, okuyup anlamamız ve gereğince amel etmemiz için göndermiştir. Hz. Peygamberimizin asr-ı saade-tinden beri Kur'ân'ı iyi bilenlerin ve doğru anlayanların, onu anlamakta güçlük çekene-lere yardımcı oldukları, bunu bir görev ve ibadet saydıkları bilinen bir gerçektir. Bu anlayışla hareket eden İslam bilginleri, İslâm tarihi boyunca, her asırda ciltler dolusu temel İslamî disiplinlerde eserler ortaya koymuşlardır. Söz konusu eserler arasında din bilimlerine yönelik olanların ortak dili, yukarıda da zikre-dildiği gibi, Arap diline dayalı olmasından dola-yı Arapça olarak telif edilmiştir. Bundan böyle, gerek Kur'an ve Sünneti, gerekse bu iki temel dini kaynak ekseninde hazırlanmış bulunan tüm disiplinlere ait eserlerin sağlıklı bir biçimde içeriğinin anlaşılıp gereği gibi tatbikat safhasına konulabilmesi için müntesip-lerinin ve özellikle de ilâhiyatçıların yeterli seviyede Arap dili tahsiline ihtiyaç duyulacaktır.⁶

5- Din Bilimlerinin temelini Arapça'ya dayandığına katılır mısınız?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Katılırim	80	59,3	61,1	61,1
	Kısmen	30	22,2	22,9	84,0
	Kesinlikle katılırim	21	15,6	16,0	100,0
	Total	131	97,0	100,0	
Kayıp	,00	4	3,0		
Toplam		135	100,0		

Tablodaki verilere göre, “*Din Bilimlerinin temelini Arapça'ya dayandığına*” deneklerden; %59,3 oranla 80 kişi katıldığı, %22,2 oranla 30 kişi “*kısmen*”, %15,6 oranla 21 kişi “*kesinlikle katıldığı*” belirtmiştir.

Her kültür, kendi diliyle öğrenilir. İslâm kültür ve medeniyeti de ancak bu medeniyetin ortak dili olan Arapça ile öğrenilir. Dinî konularda halkımızı aydın-latacak olan ilâhiyatçılarımız, her şeyden önce Arapça olan Kur'an ve Sünnet gibi temel kaynaklar ile, bunları açıklamak için yine Arapça olarak yazılan diğer eserleri doğru bir şekilde anlayabilmek için Arapça'yı iyi bilmek durumunda-dırlar. Bu dili iyi bilmeyen bir ilâhiyatçının durumu; zorunlu olan malzemeyi temin etmeden bina yapmaya kalkışan bir ustanın durumuna benzer. Böyle bir ustanın sağlam ve güzel bir ev yapma imkânı olmadığı gibi, Arapça'yı iyi öğrenmeden yetkin bir ilahiyatçı olmak; sağlıklı araştırma ve incelemede bulunmak da kanaatimizce imkânsız görünmek-tedir. Bu bakımdan, yeni yetişmekte olan öğrencilerimizin Arapça öğreni-mine önem vermeleri gerekmektedir.

“Geleneksel din öğretiminde Arapça, âlet ilmi olarak değerlen-dirilmektedir. Ancak bu kanaat, Arapça'nın önemini azaltmamaktadır. Çünkü Arapça bir vasıtaadır ancak, amaca ulaşmanın en önemli aracıdır. Amacın yüceliği aracı da değerini yüceltir. Bundan dolayı, hâlisane bir niyetle, Kur'an'ı ve onunla ilgili bilimleri anlamak için bu dili öğrenen bir mümin, nafil ibadet yapmaktan daha fazla sevap kazanır. Ne var ki, sadece Arapça öğrenmekle de iş bitmez. Arapça'yı kullanarak söz konusu ilim dallarında da eğitim görmek gerekmektedir. Yoksa, her Arapça bilen iyi bir ilahiyatçı olabileceği de düşünülemez”⁷⁷

6- Sizce Arap dilinin, İlâhiyat eğitimine ve Yaygın Din Eğitim-öğretimine katkısı ve önemi nedir?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Çok büyük katkısı var.	112	83,0	86,8	86,8
	Sadece bir yabancı dil daha öğrenilmiş olur.	5	3,7	3,9	90,7
	Tüm disiplinlerdeki mevcut kaynak ve dokümanların Türkçesi bulunduğu için Arapçaya gerek yok.	3	2,2	2,3	93,0
	Yorumsuz.	9	6,7	7,0	100,0
	Toplam	129	95,6	100,0	
Kayıp	,00	6	4,4		
Toplam		135	100,0		

Yorum: Tabloya göre, deneklerden %83, 3 oranla 112 kişi Arap dilinin ilâhiyat eğitimine ve Yaygın Din Eğitim-öğretimine “çok büyük katkısı olduğu”nu, %3,7 oranla 5 kişi “sadece bir yabancı dil daha öğrenilmiş olacağını”, %2,2 oranla 3 kişi, “Tüm disiplinlerdeki mevcut kaynak ve dokümanların Türkçesi bulunduğu için Arapçaya gerek olmadığını”, %6,7 oranla 9 kişi de yorumu olmadığını ifade etmiştir.

Araştırma anketimizin 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. soruları, Arap dilinin temel kaynak dil mesabesinde olmasına ve öğretimine yöneliktir. Bu bağlamda birbirini tamamlayan İlâhiyat Fakültesi ve İmam-Hatip liselerindeki temel din bilimlerinin eğitim öğretiminde Arapça'nın yerinin ve rolünün önemine bu veriler çerçevesinde vurgu yapmaya çalıştık. Zira söz konusu maddeler, İmam-Hatip liselerinde ve İlâhiyat Fakültelerinde Arapça'nın din eğitim ve öğretimindeki yeri ve önemi ile alakalı olup, araştırmamızın ana eksenini oluşturmaktadır. Bu araştırmamız, İlâhiyat Fakültelerinde İlâhiyat ve Din bilimleri, İmam-Hatip liselerinde de Meslek derslerinin eğitim-öğretiminde temel yapı taşı olan Arapça'nın

ehemmiyetini ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir.

Kâinatı '*kûn (ol)*' emriyle var eden⁸ Rabbimiz, insanların renklerinin ve dillerinin farklılığını, kendi birliğinin delillerinden birisi olarak göstermiştir.⁹

Allahu Teâlâ, vahiy ile görevlendirdiği peygamberlerini, içinde yaşadıkları toplum arasından seçtiği gibi, onlara vahyettiği kitapları da, o toplumun dili ile indirmiştir. Hikmeti gereği O, hükmü kıyamete kadar devam edecek olan son kutsal kitap Kur'an-ı Kerim'i, bütün insanlığa Arapça olarak indirmiştir. Evrensel hükümlerinin kendileri için de bağlayıcı olması nedeni ile Müslüman olan her millet, Kur'an'ı anlamak için onun dilini öğrenmeye büyük önem vermiştir. Türk milleti de, asırlar boyu Kur'an diline aynı özeni göstermiş; onu anlamak için Arapça'yı uzun asırlar boyunca medreselerde okutmakla yetinmemiş; yazdığı dinî eserleri de bu dille yazmayı tercih etmiştir. Böylece Arapça bir bilim dili hâline gelmiştir. Bu bakımdan, tarihte olduğu gibi, günümüzde de İslâmî ilimler alanında tahsil yapan insanların, bu dile aynı özeni göstermeleri gerekir. Zira, Kur'an-ı Kerim'i doğru olarak anlayabilmek için Arapça bilmenin zorunluluğu inkâr edilemez bir gerçektir.¹⁰

Yani, Dinî ilimlerin sağlıklı tahsili için Arapça, Arapça'nın da sağlıklı ve doğru öğrenilmesi için anadilin dilbilgisi kurallarına göre öğretilmiş olması gerekir.¹¹

"Geleneksel din öğretiminde Arapça, âlet ilmi olarak değerlendirilmektedir. Ancak bu kanaat, Arapça'nın önemini azaltmamaktadır. Çünkü Arapça bir vasıta, amaca ulaşmanın en önemli aracıdır. Amacın yüceliği aracın da değerini yüceltir. Bundan dolayı, hâlisane bir niyetle, Kur'an'ı ve onunla ilgili bilimleri anlamak için bu dili öğrenen bir mümin, nafil ibadet yapmaktan daha fazla sevap kazanır. Ne var ki, sadece Arapça öğrenmekle de iş bitmez. Arapça'yı kullanarak söz konusu ilim dallarında da eğitim görmek gerekmektedir. Yoksa, her Arapça bilen iyi bir ilâhiyatçı olabileceği de düşünülemez"¹² İdeal bir ilâhiyatçı, temel dini disiplinlerin (Tefsir, Tefsir Usulü, Hadis, Usul-ü Hadis, Fıkıh, Usul-ü Fıkıh vb.) kaynaklarına vakıf olmalıdır.

7- İmam-Hatip Liselerindeki Arapça Ders Kredi miktarını yeterli buluyor musunuz?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Evet	24	17,8	21,1	21,1
	Hayır	90	66,7	78,9	100,0
	Toplam	114	84,4	100,0	
Kayıp	,00	21	15,6		
Toplam		135	100,0		

Çoğunluğu İmam-Hatip Lisesi mezunu olan deneklerden, %17,8 oranla

24 kişi, “İmam-Hatip Liselerindeki Arapça Ders Kredi miktarını” “yeterli” bulduğunu, %66,7 oranla 90 kişi “yetersiz” bulduğunu ifade etmiştir. Bu bulgu, İmam-Hatip liselerindeki Arapça öğretiminin ideal anlamda organize ve dizayn edilmediği, ilgililerin ilgisine ve inayetine acilen ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.¹³

Hal böyleyken göz ardı edilmemesi gereken gerçeklerden biri de şudur ki; İmam-Hatip Liselerinde görülen yaklaşık 12 meslek dersinden Arapça da içinde olmak üzere, Üniversite sınavlarında tek bir soru dahi çıkmaması, LGS, LYS vs. gibi sınavlara hazırlanan öğrenci (önem verilmeyen dersler olarak gördüğü) Arapçaya, diğer derslere gösterdiği ilgiyi göstermemekte haklı görünmektedir. Bu da, yetkili mercilerin tüm okullara ve derslere eşit mesafede olmalarını, Arap diline dayalı İlahiyat Fakültesi ve İmam-Hatip Liselerindeki eğitim-öğretimin sağlıklı bir mecraaya sokulabilmesi için söz konusu Arapça'nın öğretilmesi yönünde makul ve âcil çözüme kavuşturulması gereken sorunlardan biri olduğunu göstermektedir.

8- İmam-Hatip Liselerindeki Arapça hocanızdan yeterince yararlanabildiniz mi?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Evet	23	17,0	23,7	23,7
	Dersi sevmediğim için yararlanamadım	4	3,0	4,1	27,8
	Hocayı sevmediğim için yararlanamadım	3	2,2	3,1	30,9
	Hocayı anlamadığım için yararlanamadım	10	7,4	10,3	41,2
	Hoca anlatamadığı için yararlanamadım	24	17,8	24,7	66,0
	Çalışmadığım için yararlanamadım	33	24,4	34,0	100,0
	Toplam	97	71,9	100,0	
Kayıp	,00	38	28,1		
Toplam		135	100,0		

Verilerden anlaşıldığına göre; 135 öğrenciden %17,0 oranla 23 kişi hocalarından yeterince yararlandığını, % 3,0 oranla 4 kişi dersi sevmediği için yararlanamadığını, %2,2 oranla 3 kişi hocayı sevmediği için yararlanamadığını, % 7,4 oranla 10 kişi hocayı anlamadığı için yararlanamadığını, %17,8 oranla 24 kişi, hoca anlatamadığı için yararlanamadığını, %24,4 oranla 33 kişi çalışmadığı için yararlanamadığını ifade etmiştir.

Bilindiği gibi, yabancı dil öğreniminde veya öğretiminde “okuma, yazma, anlama ve konuşma” becerilerinin edinilmesi veya edindirilmesi esastır. Bu da dersin hocasının donanımlı olması ve sergileyeceği performansla yakından ilişkilidir.¹⁴

Yukarıdaki verilerden hareketle kısaca şu sonuca varmak mümkündür: 135 öğrenciden sadece 23’ü dersin hocasından yeterince yararlandığını, 4’ü dersi sevmediği için yararlanamadığını, 10’u hocayı anlamadığı için yararlanamadığını, 24’ü hoca anlatamadığı, 33’ü ise derse çalışmadıkları için yararlanamadığını beyan etmektedir. Bu durum bir yönüyle hocalarının bilgi ve pedagojik donanımının yetersizliği ile açıklanabilir.

Kısacası, söz konusu dersi de hocayı da öğrenciye sevdirecek olan hocanın bizzat kendisi ve sergileyeceği performansdır, empatisidir.¹⁵ Eğitim-öğretimde verimliliğin kaynağı, öğretmenin vizyonu ve davranışlarıdır.¹⁶

9- Arapça'nın daha iyi öğrenilmesi ve derslerin verimli olması için düşünceleriniz.

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Sınıflardaki öğrenci sayısı azaltılmalı	64	47,4	48,1	48,1
	Laboratuvar ortamında veya projeksiyon alet destekli olmalı	19	14,1	14,3	62,4
	Kız-erkek öğrencileri ayrı sınıflarda olmalı	23	17,0	17,3	79,7
	Pratik ders saatleri artırılmalı	22	16,3	16,5	96,2
	Sık sık Quiz sınavları yapılmalı	5	3,7	3,8	100,0
	Toplam	133	98,5	100,0	
Kayıp	,00	2	1,5		
Toplam		135	100,0		

Tablodaki verilere göre; “Arapçanın daha iyi öğrenilmesi ve derslerin verimli olması için düşünceleriniz” sorusuna; %47,4 oranla 64 kişi “sınıflardaki öğrenci sayısı azaltılmalı”, %14,1 oranla 19 kişi “laboratuvar ortamında veya projeksiyon alet destekli olmalı”, %17,0 oranla 23 kişi “kız-erkek öğrencileri ayrı sınıflarda olmalı”, %16,3 oranla 22 kişi “pratik ders saatleri artırılmalı”, %3,7 oranla 5 kişi ise, “Sık sık Quiz sınavları yapılmalı” seçeneklerini tercih etmişlerdir. Bu soruya 135 öğrenciden 64 tanesinin eğitimin verimliliği için “sınıflardaki öğrenci sayısı azaltılmalı” şeklinde cevap vermeleri, her gün için yaşamakta olduğumuz eğitimi olumsuz yönde etkileyen önemli bir faktörü hatırlatmakta-

dır. Zira yabancı dil eğitimi, diğer disiplinlerdeki eğitim-öğretim yöntemlerinden büyük oranda farklılık arz eder. Her hangi bir kural ile ilgili alıştırmada her bir öğrenciden katılımın sağlanabilmesi ve dersin sınıf mevcudunun çoğunluğu tarafından anlaşıldığından emin olabilmek için sınıflardaki öğrenci sayısının 30'dan az olması gereği ortaya çıkmak-tadır. Diğer taraftan %17,0 oranla, azımsanmayacak sayıda 23 öğrenci, kız ve erkek öğrencilerin ayrı sınıflarda olması gereğine parmak basmışlardır. Zira bu uygulama, eğitimimizin verimliliğine etki eden önemli faktörlerdendir.

"Eğitimin iyileştirilmesi sürecinde ihmal edilmemesi gereken en önemli noktalardan biri de, cinsiyet farkından kaynaklanan öğrenme farklılıklarıdır. Bu öğrenme farklılıklarının temelinde yatan sebebin kız ve erkek beyin-lerinin yapısal, işlevsel ve biyokimyasal farklılığı olduğunu söylemek mümkündür. Öğrenme farklılıkları, karma eğitimden tek cinsiyetli eğitime geçiş tartışmalarını başlatmıştır. Yapılan araştırmalarda bu geçişi destek-leyen sonuçlar bulunmuştur. Kız ve erkek öğrenciler ayrı ortamlarda ders gördükleri sürece okula ve derslere olan ilgileri ve başarı oranları da belirgin bir şekilde artmaktadır. Bu durum sınıf yönetiminden, akademik başarıya kadar bir çok alanda kendini göstermektedir. Tek cinsiyet eğitimi verilen okullarda bireylerin önceliği kadın-erkek ilişkilerinden çok dersler ve öğretmenler olmaktadır. Karma okullarda ders seçimlerinde de çeşitli sıkıntılar yaşanmaktadır. Özellikle fen, matematik ve sanat derslerinde ayrımlar görülmektedir."¹⁷

Nitekim bu bağlamda Karma Eğitim'in zararlarına ilişkin muhtelif bilim adamı, eğitimci ve yazarların tespit ve görüşlerine bu vesile ile yer vermekte yarar görüyoruz;

Eğitimci-yazar A. E. Kavaklı', konuya ilişkin şu bilgilere yer vermektedir:

"Kadınlara daha fazla şans için ayrı eğitim kararı Fransa, İsviçre, Polonya, Japonya ve İran'da yankı yaptı. ABD, İskandinav Ülkeleri, Avustralya karma eğitimin zararlarından kurtulmak için çalışmalar başlattı. Esasen Amerika ve İngiltere'de uzun süredir karma eğitimin zararları tartışılıyordu. ABD'deki kız okulları öğrenci akınına uğruyor."¹⁸ ifadeleri, çalışmamızı te'yid etmektedir.

Amerikalı Rupert Taylor; "*Kızlar, karma olmayan öğretimde daha yüksek puanlar almakta ve daha iyi akademik başarılar sağlamaktadırlar*"¹⁹ ifadesine yer vermektedir.

Diğer taraftan bu manada T.C. Başbakanlığına hitaben kaleme alınan elektronik bir yazıda; "1991 yılında Doç. Dr. İlse Brehmer, Schule im Patriarchat-SchulungfürsPatriarchat (Pedersahi Okul- Eğitim Pedersahilik için) isimli kitabını yayınlamış. Karma eğitimin kızlara bir şey kazandır-madığını ortaya koymuştur."²⁰ ifadelerine de rastlamaktayız.

Yine aynı yazıda aşağıdaki tespitlere de yer verildiğini görmekteyiz:

“Prof. Maria Anna Kreienbaum, 1999 yılında Scuhle Lebending Gestalten (Okulu Canlı Olarak Şekillendirmek) isimli eserini yazdı. Karma okullarda kızların cinsel tacize uğradıklarını, tacizlerin engellenemediğini, erkek tacizlerine karşı alınması gereken tedbirleri anlattı.” “Der Spiegel dergisi 6 Mayıs 1996 yılında Kız Okuluna Dönüş/ Kızlara Daha Fazla Şans başlığı ile kapak yaptı. Karma eğitimin karaya oturduğunu, politikacıların karma eğitimin kızların aşağılanmasına (Diskiri-minierung) yol açtığını yazdı.”²¹

Psikolog Sefa Saygılı ise kız ve erkeklerin öğrenme ve kavrama kapasitelerine ilişkin şu tespitlere yer vermektedir: “Tecrübî psikoloji araştırmaları, kadın ve erkekte genel akıl kapasitesini oluşturan çeşitli melekeler bakımından bazı farklılıkların bulunduğunu göstermektedir. Erkek, mantıkî istidlâl (çıkartım), sayılarla çalışma yeteneği (karmaşık matematik problemlerini çözümüleme) ve teknik beceri bakımından kadına nazaran üstündür. Buna karşılık kadın; lisan ve konuşma yeteneği, hızlı yazma, parmak mahareti, hatırlama ve gözlem hızı bakımından erkeğe nazaran üstündür.”²²

Kızlarla erkekler arasındaki anlama, kavrama ve öğrenme kapasite farklılıklarına ilişkin Gurian M. Henley’in tespitleri şöyledir:

- Erkekler, tümünden gelimli akıl yürütmeyi kullanma eğilimindedirler.
- Tümünden gelimli akıl yürütmeyi, kızlardan daha hızlı bir şekilde kullanırlar. Bu, bir çok durumda, çoktan seçmeli testlerde, erkek öğrencilerin kız öğrencilerden daha başarılı olduğunu ifade eder.
- Kızlar, özel örneklerden genel teoriye hareket etme eğilimindedirler.
- Erkekler, bir nesneyi görebilme veya dokunabilme değil, onu hesaplayabilmede daha iyidirler. Örneğin: Matematik dersi tahtada öğretildiğinde, genel olarak erkekler kızlara göre daha iyi ve hızlıdır.
- Matematik, el hareketleri ve nesnelere kullanılarak öğretildiğinde (somut dışında, kesine doğru), kızlar daha kolay öğrenirler.
- Kızlar, ortalamada erkeklerden daha fazla kelime kullanırlar.
- Kızlar, kelimeleri öğrendikçe kullanırlarken, erkekler genellikle sessiz bir şekilde öğrenirler. Kızlar, gündelik, kullanılabilir bir dil ile şeyleri anlatırlar, kesin detaylar ile tamamlarlar.
- Erkekler spor, hukuk ve askerlik terminolojisi içinde de görüleceği üzere, daha şifreli bir dili tercih etme eğilimindedirler.
- Çoğu bölüm için kızlar, en iyi dinleyicilerdir, söylenenden daha fazlasını duyarlar ve erkeklere nazaran, bir ders veya konuşmanın detayları ile daha fazla ilgilenirler.
- Erkekler, daha fazla mantık ve daha az sözel dolambaçlı ifade ile daha iyi performans gösterirler.²³

10- İlahiyat Fakültesi hazırlık sınıfının daha verimli olması için süresi konusunda düşünceniz?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	İyi değerlendirilirse bir yıl yeterli	115	85,2	85,8	85,8
	İki yıl olmalı	11	8,1	8,2	94,0
	Fikrim yok	8	5,9	6,0	100,0
	Total	134	99,3	100,0	
Kayıp	,00	1	,7		
Toplam		135	100,0		

Deneklerden, % 85,2 oranla 115 kişi hazırlık sınıfının iyi değerlendirilirse bir yılın “yeterli” olduğunu, %8,1 oranla 11 kişi “iki yıl olması gerektiği”ni, %5,9 oranla 8 kişi de “fikri olmadığı”nı söylemiştir.

11- İlahiyat Fakültesi hazırlık sınıfı eğitim-öğretim sistemi ve Arapça müfredat programını göz önüne alırsanız, bu tempo ile elde edeceğiniz Arapça bilgisi ile üst sınıflarda alacağınız din bilimlerini anlaya-bileceğinizi ve sağlıklı ilerliyeceğini düşünüyor musunuz?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Evet.	47	34,8	36,7	36,7
	Hayır.	22	16,3	17,2	53,9
	Seviyenin artırılması lazım.	46	34,1	35,9	89,8
	Yorum yok.	13	9,6	10,2	100,0
	Total	128	94,8	100,0	
Kayıp	,00	7	5,2		
Toplam		135	100,0		

Tablodaki veriler; hâl-i hazır A.Ü.İlahiyat Fakültesi Hazırlık sınıfı eğitim-öğretim sistemi ve Arapça müfredat programına ilişkin olarak 135 denekten %34,8 oranla 47 kişi, uygulanan tempo ile elde edecekleri arapça bilgisi ile üst sınıflarda(lisans) alacakları temel din bilimlerini anlayabileceklerini ifade ederken, diğer taraftan %16,3 oranla 22 kişi söz konusu tempo ile bunun mümkün olmadığını, %34,1 oranla 46 kişi seviyenin artırılması gerektiğini, %9,6 oranla 13 kişi ise yorum yapmak istemediklerini ifade etmişlerdir. Elde

edilen veriler, eğitim-öğretim sisteminin ve müfredat programının işleyişinde tıkanma ve bir takım sıkıntıların yaşanmakta olduğunu, bir an önce yetkililerin ve sorumluların tedbir almaları gerektiğini göstermektedir.

12- Arapça eğitim-öğretim gidişatı ve Anabilim Dalı yönetiminden memnuniyet dereceniz?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Memnunum	38	28,1	29,5	29,5
	Kısmen	64	47,4	49,6	79,1
	Hiç memnun değilim	15	11,1	11,6	90,7
	Yorum yok	12	8,9	9,3	100,0
	Toplam	129	95,6	100,0	
Kayıp	,00	6	4,4		
Toplam		135	100,0		

Tabloya göre, “Arapça eğitim-öğretim gidişatı ve Anabilim Dalı yönetiminden memnuniyet dereceniz” sorusuna deneklerimizden; %28,1 oranla 38 kişi “memnunum”, %47,4 oranla 64 kişi “kısmen”, %11,1 oranla 15 kişi “hiç memnun değilim” seçeneğini tercih etmiş, %8,9 oranla 12 kişi ise “Yorum Yok” seçeneğini işaretlemişlerdir.

Tablodaki verilerden hareketle diyebiliriz ki; “*Toplam Kalite Yönetimi*”nde koordinasyon eksikliği, eğitim sisteminde bir takım aksaklıklara yol açmaktadır. Zira sistemdeki aksaklık, hem öğrenci hem de öğretim elemanları bazında performansın düşmesine, dolayısıyla topyekün başarısızlığa sürükleyebilir. Böylece eğitimden beklenen kalite ve verim alınmamış olur.

Bu bağlamda “*Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi*”nden ve eğitim-öğretim koordinasyonundan bahsetmekte yarar görmekteyiz:

“Eğitimde kalite denildiği zaman, eğitim sisteminin beğenilmesi, kusursuzluğu, insanların yenilikleri izleyebilme bilgi ve becerisine sahip olması; kısaca, bu davranışları gösteren insanların yetiştirilmesi akla gelmektedir. Eğitim sisteminin kalitesi, insan kaynaklarının, fiziksel kaynakların, öğrenci hizmetlerinin, sosyal ve kültürel çevrenin, eğitim teknolojisinin, öğrenci-okul-sektör işbirliğinin, eğitim yönetiminin ve eğitim programının kalite-zenginlik dengesi ile yükseltilebilir”²⁴

Bu anlamda Fahri Kayadibi'nin konuya ilişkin açıklama ve tespitlerine yer vermek istiyoruz; “Eğitim programları kalite ve kalkınmayı amaçlamalıdır. Her toplum kalkınmak ve sosyal refaha kavuşmak ister. Kalkınmak ve sosyal refaha kavuşmak ancak eğitimde kaliteyi yakalamakla olur. Bunun için eğitim prog-

ramları kaliteyi hedefleyerek hazırlanmalıdır. Eğitim programları kaliteli eleman yetiştirmeyi amaçladığı takdirde üretimde kalite ve verim de artacaktır. Bunun için öğretim programları öğrencilerin kabiliyet ve kapasiteleri ölçüsünde mesleklerinde geliştirilmelerini, böylece istihdam alanlarına kaliteli eleman yetiştirmeyi amaçlarlar. Eğitimde kaliteye ulaşmanın gerekli şartları yerine getirilmelidir. Kaliteli meslek, kaliteli hizmet ve kaliteli ürüne ulaşmanın temelinde eğitim kalitesi yatmaktadır. Kalite eğitimle başlar eğitimle biter.”²⁵

13- Hocalarınızın bilgi seviyeleri ve konuya hakimiyetleri hususundaki düşünceniz?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Çok iyi	90	66,7	70,3	70,3
	Orta	27	20,0	21,1	91,4
	Yetersiz	5	3,7	3,9	95,3
	Kısmen	2	1,5	1,6	96,9
	Yorum yok	4	3,0	3,1	100,0
	Total	128	94,8	100,0	
Kayıp	,00	7	5,2		
Toplam		135	100,0		

Tabloda görüldüğü gibi, hazırlık sınıfı öğrencileri; “Hocalarınızın bilgi seviyeleri ve konuya hakimiyetleri hususundaki düşünceniz?” sorusuna; %66,7 oranla 90 kişi “Çok iyi”, %20,0 oranla 27 kişi “orta”, %3,7 oranla 5 kişi “Yetersiz”, %1,5 oranla 2 kişi “Kısmen”, %3,0 oranla 4 kişi ise “Yorum Yok” cevabını vermişlerdir. Buradaki bulgular, öğretim elemanlarının konuya hakim oluşlarını, dolayısıyla da öğrenci memnuniyet ve hoşnutluğunu kazanmış olduğunu göstermektedir. Bundan böyle eğitimde kalitenin, öğretmen-öğrenci münasebetlerinin uygunluğu, eğiticinin liyakati ve vizyonu ile doğru orantılı olduğu söylenebilir. Bir diğer ifadeyle, Toplam Kalite Yönetim Sisteminin sağlam kurulması ile gerçekleştirilebilecek bir olgudur.

14- Mezun olduğunuzda ne olmak istersiniz ?

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Birikimli Yüzde
Geçerli	Vaiz	9	6,7	7,1	7,1
	İmam	3	2,2	2,4	9,4
	İlahiyatta "Ar. Gör"	55	40,7	43,3	52,8
	Normal memur	8	5,9	6,3	59,1
	Öğretmen	27	20,0	21,3	80,3
	Kararsızım	25	18,5	19,7	100,0
	Toplam	127	94,1	100,0	
Kayıp	,00	8	5,9		
Toplam		135	100,0		

Tabloda görüldüğü gibi, deneklerimizden; “Mezun olduğunuzda ne olmak istersiniz?” sorusuna, %6,7 oranla 9 kişi vaiz, %2,2 oranla 3 kişi İmam, %40,7 oranla 55 kişi İlahiyatta Ar. Gör, %5,9 oranla 8 kişi normal memur, %20,0 oranla 27 kişi öğretmen olmak istediklerini ifade etmiş, %18,5 oranla 25 kişi kararsız olduklarını ifade ederken %5,9 oranla 8 kişi ise cevapsız bırakmışlardır.

Söz konusu bulgulara göre hazırlık sınıfı öğrencilerinin henüz işin başında olmalarına karşın büyük çoğunluğun ilahiyatçı akademisyen veya öğretmen olma ideallerinin olduğunu anlıyoruz.

HİPOTEZ TESTLERİ

1. Hipotez

Oluşturduğumuz hipotezimizi test etmek için “İlahiyat Fakültesi Hazırlık sınıfının şu anki eğitim sistemi ve ders müfredat programını göz önünde bulundurarak, İmam-Hatip Lisesi ile karşılaştırırsanız, yorumunuz” sorusu ile “İlahiyat Fakültesi hazırlık sınıfı eğitim-öğretim sistemi ve Arapça müfredat programını göz önüne alırsanız, bu tempo ile elde edeceğiniz Arapça bilgisinin üst sınıflarda alacağınız din bilimlerini anlayabileceğinizi ve sağlıklı ilerleyeceğini düşünüyor musunuz?” sorusu arasında Ki-Kare testini uyguladık.

H_0 : İlahiyat fakültesinin Arapça bilgisine etkisi yoktur.

H_1 : İlahiyat fakültesinin Arapça bilgisine etkisi vardır.

A.Ü. İlahiyat Fakültesi Hazırlık sınıfının şu anki eğitim sistemi ve ders müfredat programını göz önünde bulundurarak, İmam-Hatip Lisesi ile karşılaştırırsanız, yorumunuz, * İlahiyat Fakültesi hazırlık sınıfı eğitim-öğretim sistemi ve Arapça müfredat programını göz önüne alırsanız, bu tempo ile elde edeceğiniz Arapça bilgisinin üst sınıflarda alacağınız din bilimlerini anlayabileceğinizi ve sağlıklı ilerleyeceğinizi düşünüyor musunuz?

Çapraz Tablo						
		İlahiyat Fakültesi hazırlık sınıfı eğitim-öğretim sistemi ve Arapça müfredat programını göz önüne alırsanız, bu tempo ile elde edeceğiniz Arapça bilgisinin üst sınıflarda alacağınız din bilimlerini anlayabileceğinizi ve sağlıklı ilerleyeceğinizi düşünüyor musunuz?				Toplam
		Evet	Hayır	Seviyenin artırılması lazım	Yorum yok	
İlahiyat Fakültesi Hazırlık sınıfının şu anki eğitim sistemi ve ders müfredat programını göz önünde bulundurarak, İmam-Hatip Lisesi ile karşılaştırırsanız, yorumunuz,	Çok farklı	22	7	18	4	51
	Pek farklılık görmüyorum	8	10	14	3	35
	Gerçek ilim yuvası	5	0	4	0	9
	Yorumsuz	7	3	5	6	21
Toplam		42	20	41	13	116

Yorum: İlahiyat Fakültesi Hazırlık sınıfının şu anki eğitim sistemi ve ders müfredat programını göz önünde bulundurarak, İmam-Hatip lisesinden çok farklı olduğunu düşünen 22 kişi aldıkları Arapça bilgisiyle sağlıklı ilerleyebileceğini, 7 kişi ilerleyemeyeceğini, 18 kişi seviyenin artması gerektiğini 4 kişi de yorumu olmadığını belirtmiştir. Pek farklılık görmüyorum diyen 8 kişi sağlıklı ilerleyebileceğini, 10 kişi ilerleyemeyeceğini, 14 kişi seviyenin artırılması gerektiğini, 3 kişi de yorumu olmadığını söylemiştir. İlahiyat fakültesinin gerçek ilim yuvası olduğunu düşünen 5 kişi sağlıklı ilerleyebileceğini, 0 kişi ilerleyemeyeceğini, 4 kişi seviyenin artırılması gerektiğini 0 kişi de yorumu olmadığı kısmını temsil etmektedir. Yorumsuz cevabını veren 7 kişi sağlıklı ilerleyebileceğini, 3 kişi ilerleyemeyeceğini, 5 kişi seviyenin artırılması gerektiğini, 6 kişi de “yorum yok” kısmını temsil etmektedir.

Ki-Kare Testleri			
	Değer	Serbestlik derecesi	Anlamlılık değerleri (2-tarafli)
Pearson Ki-Kare	1422,737 ^a	9	,000
Olabilirlik Oranı	1460,917	9	,000
Linear-by-Linear Association	102,615	1	,000
N of Valid Cases	7169		
0 hücre (0,0%) beklenenden daha düşük 73,62 olarak karşımıza çıkmıştır.			

Yorum: Ki-Kare olasılığımız ,000 olduğu için H_0 hipotezimiz reddedilir. Yani ilâhiyat fakültesinin Arapça bilgisine etkisi vardır.

2. Hipotez

Oluşturduğumuz hipotezimizi test etmek için “*İlâhiyat Fakültesi hazırlık sınıfının daha verimli olması için süresi konusunda düşünceniz?*” sorusu ile “*Hazırlık sonrası lisans eğitimi aşamasında daha verimli eğitim-öğretim için Arapça derslerinin artırılması hususunda düşünceniz?*” sorusu arasında Ki-Kare testini uyguladık.

H_0 : Hazırlığın yeterli olduğunu düşünen öğrenciler ile Arapça derslerinin artırılması gerektiğini düşünen öğrenciler arasında ilişki yoktur.

H_1 : Hazırlığın yeterli olduğunu düşünen öğrenciler ile Arapça derslerinin artırılması gerektiğini düşünen öğrenciler arasında ilişki vardır.

“İlâhiyat Fakültesi Arapça hazırlık sınıfının daha verimli olması için süresi konusunda düşünüyoruz”, * “Hazırlık sonrası lisans eğitimi aşamasında daha verimli eğitim-öğretim için Arapça derslerinin artırılması hususunda düşünüyoruz.”

Çapraz Tablo					
		Hazırlık sonrası lisans eğitimi aşamasında daha verimli eğitim-öğretim için Arapça derslerinin artırılması hususunda düşünüyoruz			Toplam
		Tamamen katılıyorum	Katılmıyorum	Yorumsuz	
İlâhiyat Fakültesi hazırlık sınıfının daha verimli olması için süresi konusunda düşünüyoruz.	<i>İyi değerlendirilirse bir yıl yeterli</i>	82	19	14	115
	<i>iki yıl olmalı</i>	10	1	0	11
	<i>Fikrim yok</i>	7	0	1	8
Toplam		99	20	15	134

Yorum: Hazırlık sınıfının süresinin yeterli olduğunu söyleyen öğrencilerden 82 kişi Arapça derslerinin de artırılması gerektiğini, 19 kişi arttırılmaması gerektiğini, 14 kişi de yorumu olmadığını söylemiştir. Hazırlığın iki yıl olması gerektiğini düşünen öğrencilerden 10 kişi Arapça derslerinin arttırılması gerektiğini 1 tanesi arttırılmaması gerektiğini 0 kişi de yorumu olmadığını söylemiştir.

Hazırlığın süresi hakkında fikri olmadığını söyleyen öğrencilerden 7 kişi Arapça derslerinin arttırılması gerektiğini, 1 kişi de yorumu olmadığını söylemiştir.

Ki-Kare Testleri			
	Değer	Serbestlik derecesi	Anlamlılık değerleri (p) (2-tarafli)
Pearson Ki-Kare	372,261 ^a	4	,000
Olabilirlik Oranı	486,536	4	,000
Linear-by-Linear Association	,561	1	,454
N of Valid Cases	9083		

a. 0 hücre (0,0%) beklenenden daha düşük 47,58olarak karşımıza çıkmıştır.

Yorum: Ki-Kare olasılığımız. 000 olduğu için H_0 hipotezimiz reddedilir. Hazırlığın yeterli olduğunu düşünen öğrenciler ile lisans eğitiminin verimli olaca-

ğını düşünen öğrenciler arasında ilişki vardır. Yani Pearson Ki-Kare testine göre İlahiyat fakültesinde hazırlık dönemlerinin yeterli olduğunu düşünen öğrenciler lisans eğitiminin daha verimli geçeceğine kanaat getiren öğrencilerdir.

SONUÇ

“Arap Dilinin, Kur'ân ve Din Bilimlerinin Eğitim-Öğretimindeki Rolü” başlıklı bu çalışma, ankete dayalı bir araştırma olup, genelde Arapça'nın bir yabancı dil olarak öğretimi, özelde örgün ve yaygın din eğitim-öğretiminin esas temelini oluşturması hasebiyle, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi hazırlık sınıfları baz alınmış, rastgele 135 öğrenciye 14 farklı konuda soru yöneltilip, kendilerini her hangi bir biçimde yönlendirmeksizin ve etki altında bırakmaksızın objektif cevaplar alınmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11. nolu tablolarda serdedilen veriler, araştırmanın ana eksenini oluşturmakta olup, elde edilen bulgular doğrultusunda yaptığımız değerlendirmede öne çıkan başlıkları şöyle sıralamak mümkündür:

- a- Genel manada, temel din Bilimlerinin tahsil edilmesinde Arap dilinin öneminin büyük olduğu, dolayısıyla Arapça eğitim-öğretime ağırlık verilmesi gereğine vurgu yapılmış,
- b- Dinimiz (İslamın)'ın özellikle Kur'an'ın anlaşılmasında Arap dilinin yerinin ve rolünün büyük olduğu kanaati ortaya çıkmış,
- c- Din Bilimlerinin temelinin Arapça'ya dayandığı düşüncesi paylaşılmış,
- d- İlahiyat Fakültelerinin öğrenci kaynağı mesabesindeki İmam-Hatip Liselerindeki Arapça ders kredi saat miktarının yetersiz olduğu ve amaca yönelik sağlıklı eğitim-öğretim için kredi saatlerin arttırılması ve revize edilmesi gereğinin altı çizilmiş,
- e- Arapça'nın daha iyi öğrenilmesi ve derslerin verimli olması için, öğrenci görüşlerinin sorulmasında; sınıflardaki öğrenci sayısının azaltılması, laboratuvar ortamında veya projeksiyon alet destekli olması, kız-erkek öğrencilerin sınıflarının ayrı olması konusunda çoğunluğun talebi olduğu gözlemlenmiştir.
- f- Yine anket verilerinden anlaşıldığı göre, Toplam Kalite Yönetim Sisteminde koordinasyon eksikliği ile birlikte yönetsel sıkıntıların bulunduğu kanaati hasıl olmuştur.

Araştırmanın akışından da müşahade edildiği gibi, gerek İmam-Hatip liselerinde, gerek İlahiyat Fakültelerinde olsun, Kutsal Kitabımız Kur'an'ın sağlıklı tercüme edilebilmesi, sosyal hayattaki ihtiyaçlarımızı karşılayabilecek seviyede onun kullanılması ayrıca temel din bilimlerinin kaynak dili olması hasebiyle de işlevsellik kazandırılması cihetinden mevcut sorunlarla ilgili sorular yöneltmek

suretiyle bir nebze teşhis etmeye çalıştık. Konu ile ilgili mercilerce dikkate alınıp, gerekenin yapılacağı ümidini taşıyoruz.

Notlar

(*) Dr., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Emekli Öğretim Görevlisi.
E-posta: muammeripek@hotmail.com

- 1 Arapça'nın 1974 yılında Birleşmiş Milletlerin 6. dili olarak kabul edildiğine ve en çok konuşulan diller arasında olduğuna ilişkin bilgi için bk: Dünyada En Çok Konuşulan Diller Listemiste listemiste.com/dunyada-en-cok-konusulan-diller.html; Dünyada En Çok Konuşulan 10 Dil | Hepsi 10 Numara hepsi10numara.com/dunyada-en-cok-konusulan-10-dil/(erişim: 08.09.2015); Arap Dilinin özellikleri ve önemine ilişkin ayrıntılı bilgi için bk: Muammer İpek, *Yeni Metodla Arapça Öğretimi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No: 186, s.III; Hüseyin Küçükkalay, *Kur'an Dili Arapça*, Manevî Değerleri Koruma ve İlim Yayma Cemiyeti Neşriyatı No:1, Denizkuşları Matbaası, Konya 1969; Konu ile alakalı olarak ayrıntılı bilgi ve değerlendirme için bk: Ahmet Nedim Serinsu, *Kur'an Nedir?*, Şule Yay., 4. bs., İstanbul 2010; Muhsin Demirci, *Kur'an Tarihi*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. No: 141, 3.bs, İstanbul 2010; Halil Altuntaş, *Kur'an'ın Tercümesi ve Tercüme İle Namaz Meselesi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2001.
- 2 1999 yılı öncesi A.Ü.İ.F.nin genel durumu ve tarihçesine ilişkin ayrıntılı bilgi için bk: Münir Koştaş, "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Tarihçesi)", *A.Ü.İ.F.Dergisi*, c.31.
- 3 Muhtelif İlahiyat Fakültelerinin 2004-2005 yılı kız-Erkek öğrenci kontenjanlarına ilişkin haber röportajı için bk: Error! Hyperlink reference not valid. <http://www.milliyet.com.tr/ilahiyatta-kiz-ogrenci-patlama/guncel/-haber-detayarsiv/27.09.-2004/250035/default.htm> (erişim : 10.09.2015).
- 4 Konu ile alakalı ayrıntılı bilgi ve değerlendirme için bk: Ahmet Koç, "İlahiyat Fakültesi (İlahiyat Lisans Programı) Öğrencilerinin Sorunları ve Beklentileri", *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 25 (2003/2), 25-64, ss.3-7.
- 5 Not: Diğer İlahiyat Fakültelerinin "Mevcut Öğrenci Durum Raporu" ve bilgileri farklı bir araştırma, inceleme ve değerlendirme konusu olacağından, bu araştırma anket çalışmamızda sadece A.Ü.İ.F.'ni baz aldık.
- 6 Kur'an'ın ve İslam'ın anlaşılmasında Arapçanın önemi hakkında ayrıntılı bilgi için bk: M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Sad.: İsmail Karaçam ve diğerleri, Azim Dağıtım, İstanbul 1992, c.1, ss. 1-7.
- 7 Zekeriya Yılmaz, "Din Öğretiminde Arapça'nın Yeri ve Önemi", Nisan 28, 2007 <https://va-hadergisi.word-press.com/2007/04/28/din-ogretiminde-arapcanin-yeri-ve-onemi/>, 21. Yüzyılda İlahiyat; Bk: Muammer İpek, *Yeni Metodla Arapça Öğretimi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No: 186, Ankara 1989, s.III; Hüseyin Küçükkalay, *Kur'an Dili Arapça*, İlim Yayma Cemiyeti Neşriyatı, Denizkuşları Matbaası, Konya 1969, ss.9-14.
- 8 Yâsîn, 36/82. Konu ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk: Cemal Çevik, *OL*, 1.bs., Kuban Yay., Ankara 2003.
- 9 Rûm,30/22; Mâide,5/48. Ayrıntı için bk: Farklılıklar Rabbimizin Varlığının Delilidir-ibretlik-hikaye-.com>farkliliklar-rabbimizin...;Diller Ve Renkler, Allah'ın Âyetleridir - Millet | ihya.orgihya.org>kavram/-kavramlar-ansiklopedisi/dt-...;Diller Ve Renkler, Allah'ın Âyetleridir-Millet/Fecir.Netfecir.net>-node/5133;(erişim:15.06.2015); Mehmet PAKSU, İnsanların Renkleri Bugünbugün-.com.tr>pages/marticle.aspx...(erişim:30.06.2015).
- 10 Kur'an-ı Kerim'in niçin Arap diliyle indirildiğine dair muhtemel sorulara cevap mahiyetindeki âyetler: İbrahim, 14/4; Fussilet, 41/44.

- 11 Arapça öğretimine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz: Mehmet Zeki Aydın, "Arapçayı Nasıl Öğretelim?", *Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar*, M.E.B. Basımevi, İstanbul 2000, ss.53-68.
- 12 Zekeriya Yılmaz, "Din Öğretiminde Arapça'nın Yeri ve Önemi", <https://vahadergisi.wordpress.com/-2007/04/28/-din-ogre-timinde-arapcanin-yeri-ve-onemi/>, 21. Yüzyılda İlahiyat Nisan 28, 2007 (erişim: 20.06.2015); Bk: Muammer İpek, *Yeni Metodla Arapça Öğretimi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay. No: 186, Ankara 1989, s.3; Hüseyin Küçükkalay, *Kur'ân Dili Arapça*, İlim Yayma Cemiyeti Neşriyatı, Denizkuşları Matbaası, Konya 1969, ss. 9-14.
- 13 Bk: Candemir Doğan, *Sistemantik Yabancı Dil Öğretim Yaklaşımı ve Yöntemleri*, İstanbul 2012, ss. XV-XIX; Hikmet Cücen, *Uygulamalı Arapça Öğretimi*, Aydem Yay.-Dağıtım, Ankara 2007, ss.7-8.
- 14 Bilgi için bk: Candemir Doğan, *Yabancı Dil Olarak Arapça Öğretim Metod ve Teknikleri*, Ankara 1989, ss.154-194.
- 15 Bk: Doğan, *age.*,ss.41-58; Muammer İpek ve diğerleri. *Modern Usullerle Arapça Serisi Öğretmen Kılavuzu 1-7*, Ankara 1993.
- 16 Konu ile alakalı ayrıntılı bilgi için bk: Candemir Doğan, *Arapça Öğrenim ve Öğretim Kılavuzu*, Ensar Yay., İstanbul 2011, ss.80-92; Mehmet Nuri Gömleksiz, "Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemler ve Yöntem Sorunu", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Elazığ 2000, sayı: 5, s. 254; M. Faruk Bayraktar, *İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasibetleri*, M.Ü. İ.F Vakfı Yay.,No:6, 3.bs, İstanbul 1989,
- 17 Abdülhak Halim Ulaş- Ahmet Kırkkılıç, *Karma Eğitim ve Tek Cinsiyetli (demokratik) Eğitim Üzerine Değerlendirmeler.Önder Karma Eğitim Raporu*,No: 6, İstanbul 2012, s.14'ten naklen.
- 18 Ali Erkan Kavaklı, *Yüzyılın Büyük Pedagojik Yanlışı Karma Eğitim*, İstanbul 2002, ss.7-8. Ayrıca bk: Mehmet Kara, "Karma Eğitim Kaliteyi Düşürüyor", *Basında Eğitim-Bir-Sen 2004*, Eğitim Bir-Sen Yay., Ankara 2005, ss.20-21.
- 19 Ahmed İbrahim Hudar, <http://www.alukah.net/-culture/>, agm.'den naklen.(erişim tarihi: 30.06.2015).
- 20 Kızlara Özel Eğitim Fakülteleri İstiyoruz-Avaaz https://secure.avaaz.org/tr-Turkiye_-Cumhuriyeti_Basbakanligi_Kizlara...17Haz 2014 - Dr. İlse Brehmer, Schule im Patriarchat-SchulungfürsPatriarchat (erişim: 30.06.2015)
- 21 Kızlara Özel Eğitim Fakülteleri İstiyoruz-Avaaz, agm.(erişim: 30.06.2015).
- 22 Ulaş ve Kırkkılıç, *age.* s.14'ten naklen
- 23 Ulaş ve Kırkkılıç, *age.* ss.16-17'den naklen. Konu ile alakalı ayrıntılı bilgi için bk: Michael Gurianand Patricia Henleywith Terry Trueman, *Boys and Girls Learn Differently!* San Francisco, CA: Jossey-Bass, 2001.Jossey-Bass/John Wiley. (erişim:30.06.2015).
- 24 Hasan Ali Yıldırım, *Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi*, Nobel Yayın-Dağıtım: 398, 1.bs, Ankara 2002, s.75; Servet Özdemir, "Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi", *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü Sosyal Bilimler Dergisi*, journals.manas.edu.kg/-mjsr/oldarchives/Vol01.../263-636-1-PB.pdf
- 25 Fahri kayadibi, "Eğitim Kalitesine Etki Eden Faktörler Ve Kaliteli Eğitimin Üretime Katkısı", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2001, c.3, Sayı: 1, ss. 71-94; <http://www.arastirmax.com/-bilimsel-yayin/istanbul-universitesi-ilahiyat-fakultesi-dergisi-/3/1/71-94-egitim-kalitesine-etki-eden-faktorler-kaliteli-egitimin-uretime-katkisi> (erişim: 07.09.2015). Ayrıntılı bilgi için bkz: H. Nihat Bilgen, *Çağdaş Ve Demokratik Eğitim*, T.C.M.E.B. Yay. Ankara 1993, ss.33-46; Mehmet Y. Yahyagil, "Eğitim Alanında Toplam Kalite Yönetimi", <http://www.yahyamet.net/Toplam-Kali-teveEgitim.pdf>; "Eğitimde Toplam Kalite Yönetim"i, http://www.ogretmen.info/toplam_kalite_yonetimi_.asp (erişim:

07.09.2015); Nurdan Kalaycı, "Yükseköğretimde Uygulanan Koplam Kalite Yönetimi Sürecinde Gözardı Edilen Unsurlardan "TKY MERKEZİ" ve "Eğitim Programları" *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi Bahar 2008, 6(2), 163-188.*(erişim : 07.09.2015).

Kaynaklar

- Akgül, Muhittin, "Kur'an, İnsan ve Toplum", İstanbul 2002.
- Altuntaş, Halil, "Kur'an'ın Tercümesi ve Tercüme İle Namaz Meselesi", TDV. Yayınları 7288, Ankara 2001.
- Ateş, Süleyman, "Gerçek Din Bu", Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul (tarihsiz), c.1.
- Ayhan, Halis, "Din Eğitimi ve Öğretimi", DİB. Yay., No: 254, Ankara 1985.
- Aydın, Mehmet Zeki, "Arapçayı Nasıl Öğretelim?", Din Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar, M.E.B. Basımevi, İstanbul 2000.
- Bayraktar, M. Faruk, "İslam Eğitiminde Öğretmen-Öğrenci Münasebetleri", M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay. Nu.6, İstanbul 1989.
- Bilgen, H. Nihat, *Çağdaş Ve Demokratik Eğitim*, T.C.M.E.B. Yay. Ankara 1993.
- Çam, Ömer, "Din, Dil, Kültür ve Eğitim", *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, Üsküdar-İstanbul 1994, S.1.
- Çamdibi, H. Mahmut, "Din Eğitiminde İnsan ve Hayat", Çamlıca Yay., İstanbul 2003.
- Cebeci, Suat, "Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi", 2. Baskı, Akçağ Yay. Ankara 2005.
- Cücen, Hikmet, "Uygulamalı Arapça Öğretimi", Aydem Yayın-Dağıtım, Ankara 2007.
- Demirci, Muhsin, "Kur'an Tarihi", M.Ü.İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları Nu: 141, İstanbul 2010.
- Dinî Terimler Sözlüğü, MEB. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü Yay. Editör: Ahmet Nedim Serinsu ve diğerleri (komisyon), Ankara 2009, Din maddesi.
- Doğan, Candemir, "Arapça Öğrenim ve Öğretim Kılavuzu", Ensar Yay., İstanbul 2011.
- "Sistematik Yabancı Dil Öğretim Yaklaşımı ve Yöntemleri", İstanbul 2012.
- "Yabancı Dil Olarak Arapça Öğretim Metod ve Teknikleri", Ankara 1989.
- Dönmezer, Sulhi, "Sosyoloji", 8. Bası, Savaş Yay. Ankara 1982.
- Erdem, Mustafa, "Geleneksel Türk Dini ve İslam", *Dinî Araştırmalar Dergisi*, Eylül-Aralık, Ankara 1998, c.1, S.2,
- Ersoy, Ârif, "İslam ve Liberalizm", *Eskiye Dergisi*, Ankara 2010, S.18.
- Gömlüksiz, Mehmet Nuri, "Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemler ve Yöntem Sorunu", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 5, Elazığ 2000, s. 254.
- İpek, Muammer vd., "Modern Usullerle Arapça Serisi Öğretmen Kılavuzu 1-7", Ankara 1993.
- "Yeni Metodla Arapça Öğretimi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları* No: 186, Ankara 1989.
- Karaman, Hayrettin vd., "İlmihal-I", TDV. İSAM Yay. İstanbul 1998.
- Kavaklı, Ali Erkan, "Yüzyılın Büyük Pedagojik Yanlı Karma Eğitim", İstanbul 2002.
- Kayadibi, Fahri, "Eğitim Kalitesine Etki Eden Faktörler Ve Kaliteli Eğitimin Üretime Katkısı", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2001, c.3, Sayı: 1; <http://www.arastirmax.com/-bilimsel-yayin/istanbul-universitesi-ilahiyat-fakultesi-dergisi/3/1/71-94-egitim-kalitesine-etki-eden-faktorler-kaliteli-egitimin-uretime-katkisi> (Erişim: 07.09.2015).
- Koştas, Münir, "Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi-Tarihçesi", *A.Ü.İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c.31.

- Küçükkalay, Hüseyin “Kur'an Dili Arapça”, İlim Yayma Cemiyeti Neşriyatı, Denizkuşları Matbaası, Konya 1969.
- Özdemir, Servet, “Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi”, *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü Sosyal Bilimler Dergisi*, journals.manas.edu.kg/-mjsr/oldarchives/Vol01.../263-636-1-PB.pdf
- Soyupek, Hasan, “Yabancı Dil Öğretimi Bağlamında Arapça Öğretiminde Motivasyonun Önemi” Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Yıl: 2008/1, S. 20.
- Taplamacıoğlu, Mehmet, “Din Sosyolojisi”, A.Ü.İlahiyat fakültesi Yayınları: 156, 3.bs.
- TDV. İslam Ansiklopedisi, İSAM, İstanbul 1994, c.IX, Din maddesi.
- TDV. İslam Ansiklopedisi, İSAM. C.XXIII. İslam maddesi, İstanbul 2001.
- Tosun, Cemal, “Din Eğitimi Bilimine Giriş”, Pegemakademi Yay. Ankara 2010.
- Y. Yahyagil, Mehmet, Eğitim Alanında Toplam Kalite Yönetimi, <http://www.yahyamet.net/Toplam-Kali-teveEgitim.pdf>(erişim: 07.09.2015).
- Yazır, M. Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, Sad.: İsmail Karaçam ve diğerleri, Azim Dağıtım, İstanbul 1992, c.1.
- Yıldırım, Hasan Ali, Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi, Nobel Yayın-Dağıtım: 398, 1.bs, Ankara 2002.
- Yılmaz, Zekeriya, Din Öğretiminde Arapça'nın Yeri ve Önemi, Nisan 28,2007, 21. Yüzyıldallahiyat;<https://vahadergisi.word-press.com/2007/04/28/din-ogretiminde-arapcanin-yeri-ve-onemi/>,

İNTERNET KAYNAKLARI

- Farklılıklar Rabbimizin Varlığının Delilidiribretlikhikaye.-com>farkliliklar-rabbimizin...; (erişim:-15.06.2015).
- Diller Ve Renkler, Allah'ın Ayetleridir - MİLLET | ihya.orgihya.-org>kav-ram/kavramlar-ansiklopedisi/dt- (Erişim tarihi: 15.06.2015).
- Diller Ve Renkler, Allah'ın Ayetleridir - MİLLET | Fecir.NETfecir.net>node/5133; (erişim:15.06.2015).
- el-Kumeyzî, Hamed, (الغرب يتراجع عن التعليم المختلط) ”Batı, karma eğitimden vazgeçiyor” http://www.denana.com/main/-articles.aspx?selected-_article_no=6562 (erişim: 30.06.2015).
- Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi, http://www.ogretmen.info/toplam-_kalite_yonetimi_.asp(erişim: 07.09.2015).
- Hudar, Ahmed İbrahim, “Karma ve Karma olmayan Eğitim hakkında Yeni Araştırmalar”,<http://www.alukah.net/-culture/0/28199>(erişim: 30.06.2015).
- Kalaycı, Nurdan “Yükseköğretimde Uygulanan Koplam Kalite Yönetimi Sürecinde Gözardı Edilen Unsurlardan “TKY MERKEZİ” ve “Eğitim Programları” Türk Eğitim Bilimleri Dergisi Bahar 2008, 6(2), 163-188(erişim: 07.09.2015).
- Paksu, Mehmet, İnsanların renkleri Bugün www.bugun.com.tr/pages/-marticle.-aspx?id=23111(erişim: 30.06.2015).
- Yılmaz, Zekeriya, “Din Öğretiminde Arapça'nın Yeri ve Önemi”, Nisan 28, 2007 [https://vahadergisi.-word-press.com/-2007/04/28/-din-ogretiminde-arapcanin-yeri-ve-onemi/,21.Yüzyıldallahiyat-\(erişim:20.06.2015\).](https://vahadergisi.-word-press.com/-2007/04/28/-din-ogretiminde-arapcanin-yeri-ve-onemi/,21.Yüzyıldallahiyat-(erişim:20.06.2015).)